

# Fulls de la **R**evista



Il·lustracions de Peius Pascual

## Joan Fuster *El nacionalisme d'un escèptic*

(A propòsit del 30è aniversari de *Nosaltres, els valencians*)

Antoni Riera

*«No tinc altra autoritat que aquesta: la d'haver-me apassionat, fins a l'obsessió, per la vida i el destí del meu poble. Potser és l'única passió noble que reconec en mi»*

J. Fuster. Del pròleg a la segona edició de *Nosaltres, els valencians*, 1964.

Aquesta confessió, d'un registre inusual en Fuster (passió, obsessió), reblada encara pels intensificadors absoluts (única i cap altra), li ha estat en més d'una ocasió sorneguerament retreta amb l'objecte de subratllar, un cop descontextualitzada, la contradicció entre el seu *nacionalisme* (i encara «apassionat») amb l'*escepticisme* circumspecte que ha caracteritzat el conjunt del seu assaig. Em proposo, en aquesta nota, de definir i dimensionar els termes respectius aplicats als seu assaig, per tal de poder harmonitzar dos dels atributs que més l'han singularitzat, i, també, amb l'afany de posar al descobert la perspectiva d'aquells que s'entesten a brandar-ne el contrasentit implícit.

## L'escepticisme

Joan Fuster emprèn ben aviat, quan encara fressava en el gènere poètic, una profunda reflexió entorn de les possibilitats d'una raó més objectiva, dialogada i amb mesura humana, que fos alternativa a la fràgil i personal raó poètica. Aquesta exploració, com és sabut, el menarà a la seva defecció com a poeta, i a l'opció per la glossa de caràcter assagístic com a vehicle d'una raó allunyada, alhora, de la individualitat del fet poètic i de l'exclusivitat del discurs filosòfic. A través del seu assaig, farà una crítica persistent tant de la, per a ell, fatuïtat del gènere poètic, com de les greus arquitectures racionals pròpies del discurs filosòfic que reivindiquen criteris de veritat absoluts i definitius. Fuster s'aplicarà, en una perspectiva menor, aquella que li propiciarà el sentit comú —la raó dialogada i compartida— bo i negligint altres usos discursius derivats d'una raó, segons ell desmesurada, i que és conseqüència d'una prèvia deformació del subjecte.

El conjunt del seu assaig és el producte coherent de tibar per aquest cap: un determinat concepte, sublimat, del *jo* ha comportat un model d'humanisme que, al seu torn, ha propiciat un tipus de raó, la qual ha estat argument de validació d'una ètica correlativa. Aquests «jo», «humanisme», «raó» i «ètica» són solidaris, i s'alimenten mútuament.

Un cop Fuster posa en qüestió la «majúscula» d'aquest *jo* transcendental —dovella-clau de la raó filosòfica de la modernitat—, està en condicions, com si es tractés d'una filera de peces de dòmino, d'enderrocar la resta de termes adherits —l'humanisme, la raó i la validesa dels respectius discursos ètics: l'edifici filosòfic complet se'n va en orris.

Tot i la desfeta, però, no gira l'esquena a la raó bo i abocant-se a l'irracionalisme —postsimbolista o existencialista—, llavors en voga, perquè, justament, maldava per trobar vies d'expressió més racionals que les estrictament poètiques. Ben al contrari, amb voluntat restauradora, reivindica un *jo* menor, fet que li proporciona el seu propi punt de vista, generador d'una raó «raonable» que no té altra autoritat que aquella que li atorga el consens, a través del diàleg compartit, i que desencadena un humanisme alternatiu basat en el sentit comú i en la tolerància moral.

L'escepticisme que en resulta —si més no en relació a l'antidogmatisme recusat—, no està únicament subcategoritzat en el model de raó adduït, sinó que té, també, un abast moral, en la mesura que permet desactivar els processos racionals —ideològico-dogmàtics— i llurs ètiques correlatives; ètiques i raons, que, per a Fuster, descansen, en darrera instància, en un prestigiat concepte de si mateix, que l'home de la modernitat ha anat bastint en l'espiral racionalista.

Aquest escepticisme és, com els escepticismes més comuns —de Pirró, de Montaigne, de Hume o de Russell—, una resposta-defensa respecte a contextos d'una notable envergadura i pressió ideològiques: aristotèlica en Pirró, metafísica en Montaigne o Hume, o, més recentment, en Russell —o en Fuster— com un recurs d'impermeabilització davant de la cruïlla ideològica contemporània —existencialismes, positivismes, marxismes, psicologismes, etc.

En Fuster, l'escepticisme pautarà els límits d'aquesta raó subjectiva, i dialogada. En resultarà, així, una raó provisional i fràgil, que no pretén ser ni exclusiva ni definitiva, però que, nogensmenys, s'atorga la contundència de l'opinió valorativa.



Una raó-opinió que, expressada a través de la seva glossa, segons una certa relació dialogada, vol ser solidàriament compartida amb el lector. Però, a diferència d'altres escepticismes partidaris del rigor en la suspensió del judici i l'encongiment d'espatlles sistemàtic, l'escepticisme de Fuster no comportarà l'aïllament moral, en la línia del seu mentor Michael de Montaigne; contràriament, mantindrà, tothora, unes motivacions d'eficàcia literària i una voluntat de compromís civil. Es tracta d'una raó pràctica, i no exclusivament especulativa, que malda per quedar convenientment situada respecte de l'acció.

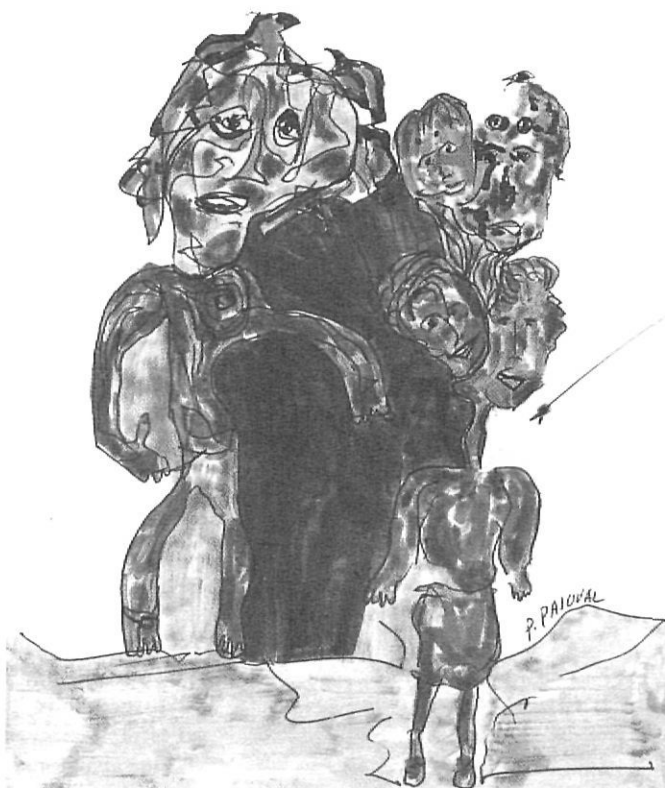
Aquesta raó pràctica l'ha impel·lit, tothora, a no reduir-se a un plantejament estrictament filosòfic —epistemològic— de la qüestió, sinó que, estimulat per les possibilitats generatrius d'una seqüència alternativa a la recusada: «escepticisme, sentit comú, tolerància moral, humanisme mesurat», no ha defugit aquells compromisos civils que l'interpel·laven i que el requerien, d'entre els quals, els relatius a la qüestió nacional li han merescut una atenció preferent, en la mesura que són la resposta-defensa a un despropòsit polític homogeneïtzador, autoritzat per un discurs ideològic de caràcter jacobi, d'innegables conseqüències civils, culturals i lingüístiques.

Altrament, la mateixa proposta d'un humanisme mesurat dota de contingut uns espais d'organització civil articulats entorn d'una àrea lingüística, geogràfica i cultural, d'acord amb un projecte nacional esperançat en l'àmbit dels Països Catalans.

### El nacionalisme

Sembla de tot punt innecessari, per obvi, d'insistir a reconèixer l'element de conscienciació nacional en l'obra de Joan Fuster, o la genuïtat en la formulació de la proposta d'un pancatalanisme en l'àmbit dels Països Catalans, com a requisit de subsistència cultural. Ara bé, si no volem descontextualitzar la citació que encapçalava aquesta nota, caldrà que fem algunes precisions pel que fa al cas.

Mentre que en els teòrics del nacionalisme polític (Almirall, Alomar, Prat, Cambó, etc.) hom hi pot trobar plantejaments i posicionaments estratègics per tal de viabilitzar uns



horitzons nacionals des de l'acció política, segons llurs particulars perspectives, en Fuster no hi ha un discurs polític correlatiu que travi els propis plantejaments entorn de les qüestions nacionals.

De fet, es planteja el tema nacional com a conseqüència de l'exploració historiogràfica, i com a resultat d'haver solcat en la literatura autòctona del XVI-XVIII. Les seves motivacions són genuïnament culturals, i exògenes, per tant, d'estimació, pròpiament, sòcio-política. De resultes dels seus interessos historiogràfics: a) la identificació d'un espai cultural d'àmbit català, la reivindicació del qual és consonant —i derivada— amb la d'un humanisme mesurat fonamentat en la perspectiva que atorga la particular

manera de veure el món, de la qual la llengua és l'element cohesionador primordial. Recupera, així, part del seu discurs assagístic: aquest humanisme i aquest perspectivisme, que han estat raonats de forma persistent al llarg del seu assaig, es reelabora per tal de defensar-se dels embats annexionistes i d'homogeneïtzació ideològica (ara lingüística, cultural i política). I b) un cop reconeguda en la fragmentació lingüística la causa de la provincianització i degradació culturals, i de la dimissió política com a poble, argumentarà la necessitat d'una vertebració cultural i política en l'àmbit dels Països Catalans, com a requisit de supervivència nacional.

El fet que Fuster, ja reconegut com l'assagista català contemporani de més relleu, formulí uns plantejaments semblants— i amb la contundència amb què ho fa—, en l'atribolat escenari polític del País Valencià, tindrà com a conseqüència un seguit de reaccions, sovint crispades, de part de l'espanyolisme —indígena o forà— més conspicu, amb agressions no únicament verbals: de vegades en forma de bomba o de falla.

Altrament, també ha estat rotundament homenatjat per part dels sectors més fidels al país que, des d'una certa ofensa, han reconegut en Fuster no solament l'autoritat intel·lectual i moral, sinó que, a partir de *Nosaltres, els valencians*, també l'autoritat política. Així, des del prestigi adquirit, Fuster ha esdevingut sovint per a amplis sectors, també, l'oracle del futur nacional.

Més recentment, i coincidint amb la darrera transició política, quan tots esperàvem que Fuster digués la seva, s'ha reclòs en un silenci persistent. Potser per recordar que el que havia de dir, amb vista a les qüestions nacionals, ja ho havia dit i que, coherent amb la independència que l'ha caracteritzat, de recepta política, no en donava.

### El nacionalisme d'un escèptic

No hi ha, doncs, esclatxos en l'escèpticisme de Fuster, ni contradicció quant al nacionalisme professat. Només hi ha, en tot cas, una simplificació (interessada?) dels termes valorats. L'escèpticisme fusterià, com hem vist, té una funció profilàctica respecte als relats ideològics que provenen de l'ús —per a ell abús— d'una raó que s'erigeix en exclusiva i que esdevé, consegüentment, intolerant. A aquesta «raó», s'hi

oposa una raó alternativa fonamentada en el «sentit comú» i que es val de la «ironia» com a correctiu moral. Es tracta, en paraules seves, d'un escèpticisme consistent a «no mamar-se el dit», i com a recurs per tal de protegir-se dels discursos exclusius que no toleren el dret a la diferència. Justament, allò objecte d'una reivindicació nacional.

Que Fuster es reconegui en la línia assagística de Montaigne és un expedient més relatiu al gènere —als «assais»— que no pas indicatiu de tons o d'estil. Hi ha en el seu assaig registres força distants als del soliloqui del «*Què sais je?*» montaignià: des de l'assaig historiogràfic que li permet d'avaluar la circumstància del país, cultural i històrica (també la política, per tant), a les perspectives més o menys gramscianes del «compromís històric de l'intel·lectual», i d'intervenció civil des de la literatura. Res d'estrany, doncs, que s'hagi ocupat, interessat, i àdhuc apassionat, pel seu país.

Qualsevol contradicció té un origen semàntic, en la mesura que és el resultat d'una aplicació impròpia dels termes. En el cas de l'atribuïda a Fuster, és la conseqüència d'una simplificació perversa de l'abast significatiu dels conceptes «escèpticisme» i «nacionalisme» que, integrats en la globalitat de la seva obra, esdevenen, no sols compatibles, sinó solidaris.

Ara bé, qui pot tenir interès a subratllar aquesta pretesa contradicció? La resposta és òbvia. De manera activa, d'una banda els defensors dels mètodes discursius recusats per Fuster, els quals li han volgut passar la factura aquella de «si l'escèptic ho posa tot en dubte, llavors també ha de posar en dubte...», i els correlatius partidaris d'ideologies que han estat el blanc de la raó escèptica de Fuster; de l'altra, els adversaris de qualsevol model d'organització civil que contempli, amb generositat, el dret a les diferències lingüístiques o nacionals. En un sentit diametralment oposat, potser hagin contribuït, de forma passiva en el malentès, el

conjunt de fusterians que li han reclamat l'ideari polític que mai no ha escrit, perquè escapava dels seus propòsits assagístics o historiogràfics.

S'ha violentat, massa sovint, l'assaig fusterià, i s'ha desvirtuat el propòsit primordial de l'assagista que únicament ha maldat per posar un tascó entre la raó dogmàtica (que en erigir-se en exclusiva esdevé, a l'ensems, excoent), i la pèrdua absoluta de raó. Aquesta falca la hi propicia la seva raó, el seu punt de vista, expressat, també solidàriament, com a raó comuna d'un poble: la raó del sentit comú.

